

A black and white portrait of György Ligeti, an elderly man with white hair, looking thoughtfully to the right. He is wearing a dark sweater over a light-colored collared shirt. His right hand is raised to his forehead, with fingers slightly curled. The background is dark and out of focus.

THE LIGETI PROJECT

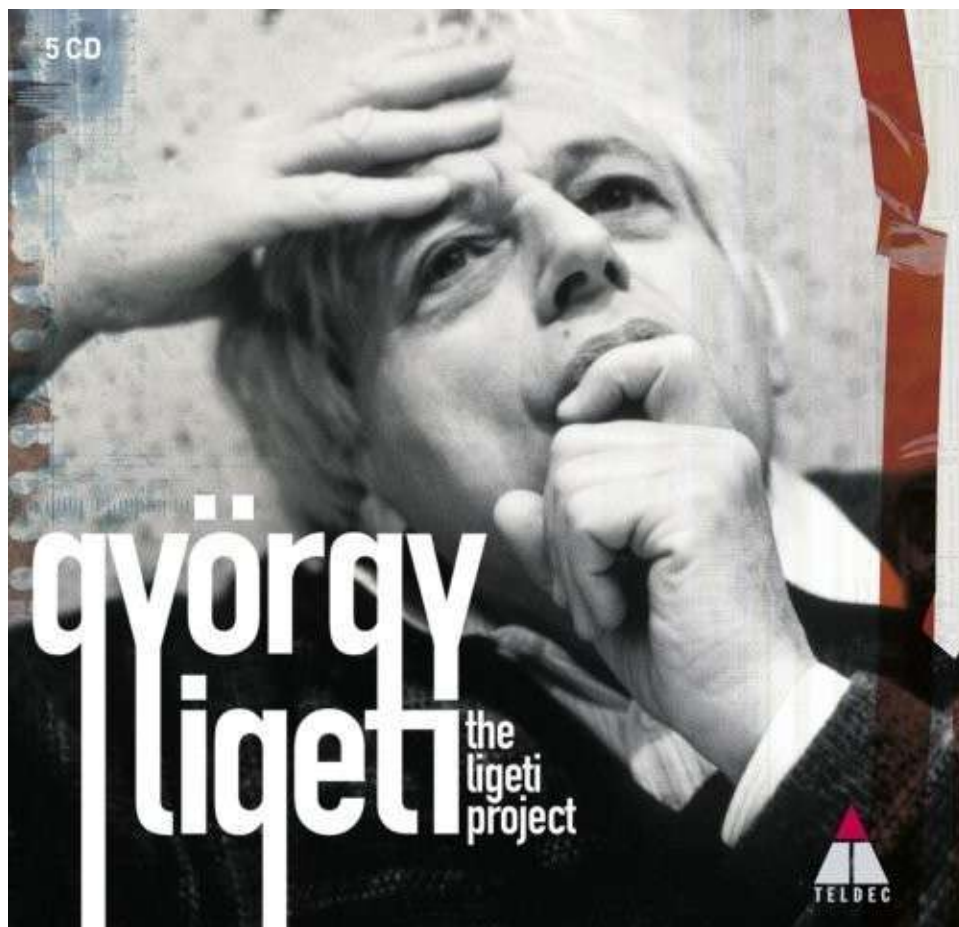
borko špoljarić

Ligeti projekt trebalo je zaključiti prigodom Ligetijevog (1923.-2006.) osamdesetog rođendana. Veliki majstor umire 12. lipnja 2006. godine u Beču, a diskografski gigant Warner (koji u međuvremenu preuzeo Teldec), tek u ožujku 2008. godine konačno objavljuje svih pet dijelova Ligeti-projekta u zajedničkoj kutiji pod etiketom Classics & Jazz. Stoga nam se činilo primjerenim prigodom 10 godišnjice skladateljeve smrti objaviti recenziju ovog značajnog izdanja.

Početak 1990-ih Vincent Meyer, mecena i predsjednik cijjenjenog orkestra Philharmonia, dolazi na ideju o integralnom snimanju opusa jednoga od najizazovnijih, najutjecajnijih i najuzbudljivijih skladatelja XX. i XXI. stoljeća - Györgyja Ligetija. Prijedlog upućuje diskografskoj kući Sony, koja već 1997. godine izlazi s prvim gotovim nosačima zvuka. Ideja je da se ovom serijom ponudi "definitivna diskografska edicija" sabranih autorovih djela uz njegovu osobnu superviziju, te da majstorove velike orkestralne partiture i njegov velebni "Rekvijem" ostvari londonska Philharmonia uz Esa-Pekku Salonena. Glazbena javnost s velikim i nepodijeljenim entuzijazmom prihvaća višestruko nagrađivane nosače zvuka iz serijala. Planira se ukupno trinaest ploča, no Sony preko noći diže ruke od projekta. Ostavlja mogućnost da netko drugi preuzme Ligeti Edition, ali u trenutku sve očitiye krize diskografske industrije postavlja se jednostavno pitanje - tko je to?!

Vrijeme prolazi, ali glazbeni svijet doživljava olakšanje 2001. godine, kada dolazi vijest da će serijal preuzeti i nastaviti diskografska kuća Teldec. Teldec doista nastavlja gdje je Sony stao; nitko se pritom ne zabrinjava što se Ligeti Edition pretvara u The Ligeti Project, jer tada još uvijek neovisna diskografska etiketa ulijeva vjerodostojnost, a urednici u Teldecu jasno se nadovezuju na ranije postavljeni koncept u sretnom spoju ostvarenja iz različitih faza Ligetijeva skladateljstva, sa skladbama iz 1950.-ih postavljenim uz bok ostvarenjima nakon Ligetijeva bijega na Zapad 1956. godine, te s istaknutim mjestom za kompozicije od početka 1980.-ih nadalje, nakon autorove stilske krize, stvaralačke šutnje te prekretnice označene "Triom za violinu, rog i klavir", "Klavirskim etidama" i "Klavirskim koncertom".

Na mjesto Philharmonie uskače Berlinska filharmonija pod vodstvom mladoga britanskog dirigenta Jonathana Notta, koji u trenutku snimanja ima samo trideset i osam godina(!). Najveću umjetničku odgovornost za uspješni završetak projekta na svoja leđa tada preuzima priznati nizozemski pijanist, skladatelj i dirigent Reinbert de Leeuw sa svoja dva izvanserijska komorna ansambla - Asko i Schönberg. Godine 2005. konačno se zavravaju snimanja pojedinačnih nosača zvuka, a kako je već bilo rečeno cjelokupno izdanje Warner izdaje tek 2008. godine. (Digresija: Potaknuti tadašnjim snimanjem pod vodstvom samog Ligetija, Asko i Schönberg pokrenuli su Ligetijevu akademiju u kojoj će nastojati mladim glazbenicima prenositi vlastita iskustva rada s Ligetijem i drugim prvacima suvremenog glazbene scene, poput Elliota Cartera, Galine Ustvolske, Györgyja Kurtága, Karlheinz Stockhausena i Sofije Gubajduline).

THE LIGETI PROJECT

H. Holliger, J. Zoon, P.-L. Aimard, M. L. Neunecker, Asko Ensemble, Schönberg Ensemble, London Voices, BPO, Jonathan Nott, R. de Leeuw
Warner/Teldec 2564 69673 (5 CD)

Cjelovito izdanje obuhvaća većim dijelom ostvarenja velikih glazbenih žanrova: orkestralnu, vokalno-instrumentalnu i koncertantnu glazbu. Petom su disku pridodani i Ligetijevi rani pokušaj u elektroničkoj glazbi ("Artikulacije za vrpcu" iz 1958.), kao i nekolicina djela s početka njegova skladateljstva, u originalima i u obradbama. Na prvom nosaču zvuka dvije su skladbe za komorni orkestar: "Melodien" (1971.) i "Komorni koncert" (1969.-70.), te dva djela za solističke instrumente praćene komornim sastavima: "Koncert za klavir" (1985.-88.) te premijerna snimka "Mysteries of the Macabre", parafraza na tri arije Šefa tajne policije iz opere "Le Grand Macabre", izvorno skladana za koloraturni sopran i komorni orkestar (1974.-77.), a na ovoj ploči predstavljena u aranžmanu za trubu Elgara Howartha, prvog dirigenta ove Ligetijeve opere iz Stockholma 1978. godine. Drugi disk donosi četiri velike orkestralne kompozicije, koje Ligeti stvara po dolasku na Zapad: "Apparitions" (1958.-59.) - u premijernoj snimci (!), potom "Atmosphères" (1961.), "Lontano" (1967.) te "San Francisco Polyphony" (1973.-74.), djela "vrlo različita po karakteru, koja ilustriraju moju potragu za novim, jedinstvenim i ekstremnim rješenjima". Disk posve neočekivano, zaključuje "Rumunjski koncert" za orkestar iz 1951. godine, nastao u Bukureštu u autorovoj dvadeset i šestoj godini života. Treći disk predstavlja dva velika koncertantna ostvarenja: rani "Koncert za violončelo" (1966.) i kasni "Koncert za violinu" (1992.), te dvije vokalno-instrumentalne skladbe u premijernim snimkama: "Clocks and Clouds" za 12 ženskih glasova i komorni ansambl (1973.) te "Sviralama, bubnjevima, gudalima" za *mezzosopran* i četiri udaraljkaša (2000.) na tekst virtuoznoga mađarskog pjesnika Sándora Weöresa. Pretposljednji nosač

zvuka napokon predstavlja i "Rekvijem" (1963.-65.), a usto i "Hamburški koncert" za rog i komorni orkestar uz četiri obligatna prirodna roga (1998.-2002.), potom "Dvostruki koncert" za flautu, obou i orkestar (1972.) te "Ramifications" za 12 gudača (1968.-69.). Posljednji disk započinje živim snimkama "Avantura" i "Novih avantura" za tri pjevača i sedam instrumentalista (1962., 1965.), a slijedi ih spomenuta elektronička "Artikulation" (1958.). Album zaključuje više ranih, pa i vrlo ranih Ligetijevih djela: osam stavaka iz "Musice ricercate" (1950.-53.) u obradbi za bajan Maxa Bonnaya, "Sonata za violončelo solo" (1948., 1953.), te "Fanfare orijaške kornjače" za trubu solo (iz scenske glazbe za kinesko kazalište lutaka, 1950.), "Balada i ples" na rumunjske narodne napjeve (1950.) te "Stari mađarski dvorski plesovi" za flautu, klarinet i gudače (1949.).

Tamo gdje je Philharmonia sasvim neočekivano "pala", Berlinska filharmonija nudi vidno motivirane snimke Ligetijeva orkestralnog opusa i "Rekvijema". Orkestar predvođen Nottom izvodi majstorovu glazbu zapanjujućim razumijevanjem i predanošću, razvijajući u punini raskošnu paletu autorova raznolikog i maštovitog zvukovnog svijeta i tonkih nijansi, tako razbijajući predrasude o "konzervativnoj" naravi Berlinaca. Mahom žive snimke gotovo ničim ne odaju kako nisu realizirane u studiju, osim vitalitetom i puninom svirke koja je zabilježena. Nekolicina recenzenata napominje kako Nottovo čitanje "Rekvijema" ne izvlači cjelokupni dramatski potencijal iz ostvarenja, te da je ranije čitanje Michaela Gielena za Wergo u tome pogledu uzornije. Ova činjenica, međutim, ne umanjuje vrijednost Nottova stabilnog i sugestivnog tumačenja.

Posebno mjesto, pak, zaslužuju već spominjani članovi ansambala Asko i Schönberg pod vodstvom de Leeuwa, jer oni, zapravo, nose cjelokupno breme ovoga izdanja sa čak trinaest redom nosivih opusa od ukupno dvadeset i pet okupljenih Ligeti-projektom. Ne ističe slučajno sam Ligeti kako njegova glazba zahtijeva izvođačku spremu koja "graniči sa zdravom pameti". Ovi ansambli prihvaćaju izazove Ligetijevih partitura bez ostatka, pa ako je, stoga, po nečemu Teldecovo izdanje doista "projekt", onda je to i prije svega zato jer je to "Ligeti-Leeuw-Asko-Schönberg" projekt!

Za uloge solista odabrani su mahom dugogodišnji Ligetijevi suradnici i redom prvorazredni interpreti - u mnogim slučajevima nefokusirani isključivo na suvremenu glazbu! Jedan, međutim, od ovih "fokusiranih" bez sumnje je izvanredni Siegfried Palm, koji nezamislivom paletom tonkih, izražajnih i tehničkih mogućnosti utapa svoj violončelo i ponovno s njime izranja iz zvuka komornog orkestra u "Koncertu za violončelo". A podjednako "fokusiran" jest i Palmov njemački kolega violinist Frank Peter Zimmermann, koji vratolomnom svirkom do krajnjih granica potencira virtuoznu ćud svojega glazbala; samo u jednom trenutku, u četvrtome stavku, violina odustaje od svojega virtuosnog karaktera, ali se do kraja stavka i djela u cjelini odmeće toliko snažnim dramatskim zamahom da nameće čak i misao o programnom podtekstu skladbe. Vjerni Ligetijev pratitelj Pierre-Laurent Aimard tumači solističku dionicu u skladateljevu antologijskom "Klavirskom koncertu". Iako je već ranije zabilježio ovu izvanserijsku kompoziciju - godine 1994. uz Pierrea Bouleza i Ansambl InterContemporain za DG - nova snimka pokazuje se još

interpretativno uvjerljivijom, u sugestivnosti plastičnijom i muzički punokrvnijom. Veliku pozornost zaslužuje i tumačenje briljantne hornistice Marie Luise Neunecker u tehnički i glazbeno krajnje zahtjevnom "Hamburškom koncertu". "Dvostruki koncert za flautu i obou", izrazito zagasitoga kolorita i krajnje dramatičnoga naboja, nalazi izuzetne tumače u nizozemskom flautistu Jacquesu Zoonu i velikom švicarskom oboistu (a danas i skladatelju te dirigentu) Heinzu Holligeru, dok "Misterije Macabrea" izvodi prvi trubač Concertgebouw orkestra i član Asko ansambla Peter Maseurs. Čudesne glasovne mogućnosti pokazuju Sarah Leonard, Linda Hirst i Omar Ebrahim u opskurnim "Avanturama" i "Novim avanturama", dok mogućnosti bajana vrlo dobro iskorištava francuski harmonikaš Max Bonnay u obradama osam stavaka iz "Musice ricercate". Izdvojeno mjesto u izdanju u cjelini zaslužuje, pak, rana "Sonata za violončelo solo", koja će nakon proživljenog i silovitog tumačenja Davida Geringasa zasigurno pronaći svoj put i do šire javnosti. Iako će svatko na ovom izdanju imati prigodu birati vlastite "favorite", bez sumnje pravi zvukovni biser Ligetijeva opusa i ovoga izdanja jest evokativna vokalno-instrumentalna "Satovi i oblaci" u kojoj glasovne dionice izvode članice Cappelle Amsterdam, a nebrušeni dijamant, s druge strane, bukolika je "Sviralama, bubnjevima, gudalima" u superiornoj izvedbi prvorazrednih "mađarskih snaga" u projektu, *mezzosopranistice* Katalin Károlyi i udaraljkaškog ansambla Amadinda.

Kada bi preslušavanje Ligeti projekta započeli s kraja izdanja ili, pak, s kraja drugoga albuma na kojem se pojavljuje orkestralni "Rumunjski koncert" u stilu rumunjske nacionalne škole, vjerojatno ova djela u prvi

mah ne bi pripisali imenu Györgyja Ligetija. No već i ona pokazuju osnovne sastavnice koje leže u samom središtu skladateljeva čudesnog genija: prirodni melodijski talent (koji će se kasnije "rascvjetati" u mikropolifoniju); tankočutni osjećaj za zvukovne boje i nijanse (Ligeti je bio više nego izvanserijski orkestrator, a zanimljivo je da je studirao kod Respighijeva učenika Ferenc Farkasa); te raskošni muzikalitet praćen superiornom intelektualnom kontrolom svih parametara glazbe (u tome pogledu, zanimljivo je spomenuti kako je Ligeti besprijekorno zadovoljio upis na studij fizike i matematike, koji međutim nije upisao zato jer je prema ondašnjim odredbama samo jedan Židov mogao upisati taj studij na Sveučilištu u Kolosváru). Ovim sastavnicama valja potom dodati tek jedno zrno duhovitosti na carollovski način; a usto i drugo zrno sklonosti fantastičnom, nadnaravnom, jezovitom, pa i apokaliptičnom, koje je Ligeti dijelio s Brueghelom, Boschom, Dürerom i Kubrickom, primjerice.

Samo su najveći umjetnici znali pronaći i poduzeti onaj odlučni korak u trenutku stvaralačke krize, a Ligetiju je to 1980-ih itekako dobro pošlo za rukom. I zato je on bez pogovora jedan od najvećih - bez obzira na stoljeće, stil ili neku drugu pripadnost!

I stoga: Veličina Ligetijeve stvaralačke "aventure" i jedinstvenost njegova "genijalnog uma" (a Ligeti je to bez sumnje bio), kao da je zapravo insistirala da se njegov opus u povijest diskografije upiše na nesvakidašnji način, način koji će buduće generacije pamti i prepričavati kao nesvakidašnji slučaj - dijelom kao povijest, a dijelom kao pripovijest. Jer Ligetijev opus drukčije nije niti zaslužio... Bez obzira koliko se čudnim takav zaključak činio!